

ДЕ Е БЪЛГАРИСТИКАТА?

Снимка: Теодора Цанкова
Худ. оформление: Таня Дечева, Николай Генов

БЪЛГАРИСТИКА ПОД КАРАНТИНА

В условията на световна епидемична криза образователната сфера беше засегната на всички свои равнища – от началното до висшето образование, като от ключово значение за нейното функциониране се оказа способността на учебните заведения бързо и ефективно да преминат към алтернативни (дистанционни и онлайн) форми на обучение. Въпреки многообразието от платформи и комуникационни канали се появиха и редица притеснения за качеството на дистанционното образование, за последиците за участниците в образователния процес, както и за техническите предизвикателства, съпътстващи прехода от присъствено обучение към преподаване „под карантина“.

В традиционната си рубрика „Де е българистиката“ списание „Филологически форум“ реши да се допита до преподаватели и лектори по български език в редица европейски университети относно условията, в които протича езиковото обучение по български език през летния семестър на учебната 2019/2020 година.

1. Как протича изучаването на български език и литература в условията на карантина и социална изолация?

Доц. д-р Антония Радкова, лектор по български език и култура в Центъра по славянски езици към Факултета по хуманитаристика на Лисабонския университет:

От началото на 2019-2020 учебна година преподавам български език в Лисабонския университет в Португалия. Дисциплината „Български език и култура“ се изучава на три равнища (A1, A2 и B1) и е само избираема за студентите от всички специалности на университета, както и за външни желаещи да изучават български език. В Португалия студентите, които избират да изучават български език, не са много, но пък са мотивирани.

Работата ми като лектор по български език и култура е интересна и вървеше много добре до началото на март, когато, както навсякъде по света, и тук бяха спрени занятията и се наложи да преминем към онлайн обучение. Въпреки че Лисабонският университет разполагаше с онлайн платформа за обучение към момента на

преминаване онлайн, първоначално имаше известно объркване и липсваха насоки от академичното ръководство за това как да преминем от присъствена във виртуална форма. Затова в началото, първите една-две седмици, всеки се справяше както предпочита и с каквито средства разполага. Получи се така, че аз като преподавател трябваше да се съобразя с онлайн уменията и навиците на моите студенти: с едни групи започнах да работя, използвайки Скайп, с други групи провеждахме часовете в Зуум. След известно време университетът възприе Зуум като основна платформа за онлайн обучение, но ние вече бяхме свикнали със Скайп с две от групите и продължихме да работим с него.

Д-р Мая Падешка, лектор по български език, литература и култура в Университета „Ориентале“, Неапол:

Социалната изолация едва ли има отношение към обучението на нашите студенти. За щастие, те се оказаха млади хора с достатъчно отговорно мислене и готовност да поемат емоционалните предизвикателства на живота в карантина. Както личи и от отговорите по-надолу, онлайн обучението се оказа един от спасителните пояси, държащи ни над повърхността на една необичайна във всяко отношение житейска ситуация.

Първият декрет на премиера на Италия от 23.02.2020 г. относно КОВИД-19 ни завари между сесията и началото на летния семестър. Когато малко по-късно, през март, стана ясно, че университетите затварят и всичко преминава в режим „дистанционна форма на обучение“, все още предстояха изпити, защиты на магистърски тези, първите за семестъра лекции и упражнения. Бързо университетът пое техническата част на нещата и организира по възможно най-ефективния и полезен за студентите начин дистанционна форма на преподаване, като предложи различни платформи и виртуални класни стаи. С доц. Лекова [ръководител на Катедрата по славянска филология, български език и българска литература, бел. ред.] работим с платформата Майкрософт Тиймс. Не сме срещали непреодолими технически проблеми. Всичко върви в нормални и предвидими темпове; лекциите и упражненията се провеждат редовно и с присъствието на голяма част от нашите студенти. Вече проведохме и първия – симулационен – писмен изпит за студентите, изучаващи български език, за да преценим техническото време и възможности на студентите да се справят с писмен изпит по чужд език в тези условия.

Доц. д-р Миряна Янакиева, преподавател по български език и литература в Университета в Страсбург:

В самото начало на карантината във Франция, на 16 март т.г., всички факултети и департаменти на Университета в Страсбург преминаха по най-бързия възможен начин към дистанционно обучение. Славистичният департамент не направи изключение и още в първата седмица от периода на пълна изолация преподавателите се свързаха с всичките си студенти по електронната поща и чрез съобщения в Мудъл, за да уточнят с тях платформите, на които ще се провеждат дистанционните часове, както и времето на тяхното провеждане. Най-използваните платформи бяха Мудъл и Зуум. Лично аз предпочетох Мудъл, където се срещяхме два пъти седмично с всяка от групите по български език за провеждане на занятия в реално време. Това, за което тези дистанционни занятия не достигаха, опитах да компенсирам с повече текстови, аудио и видеоматериали, които записвах в платформата към всеки урок. Изводът ми е, че дистанционното обучение по чужд език е донякъде приемлива форма по отношение на преподаването на граматика, но в работата върху общуването и изразяването, както писмено, така и устно, особено устно, липсата на жив контакт се отразява отрицателно. Ако групата е над 7-8 души, а на първо ниво по български език те бяха 18-20, комуникацията осезателно се затруднява, не само между преподавателя и студентите, но и между самите студенти.

Що се отнася до часовете по българска литература и цивилизация върху преводни текстове, където групата беше над 30 души, провеждането на занятия онлайн се затруднява и по чисто технически причини, защото платформата невинаги издържа толкова хора. Затова по-приемлив компромисен вариант се оказа записването на някои лекции и качването им в Мудъл или разделянето на студентите на по-малки групи, но пък за това най-често проблем се оказваше времето, защото те идват от различни специалности и имат различни програми. Впечатлението ми е, че при тази система страда обучението по литература и особено работата върху конкретните произведения, която толкова силно се нуждае от нормални условия на общуване и обмен. Отново трябваше да компенсирам с предоставянето на много файлове с материали и задачи към студентите за самостоятелно писане на анализи, но не бих сравнила това с интересните разговори и обсъждания на литературни творби, които имахме в часовете на живо присъствие.

Доц. д-р Илиана Чекова-Димитрова, лектор по български език, литература и култура в Славянския институт на Университета в Кьолн:

През корона-семестъра обучението по български език продължава в онлайн пространството в платформите на Зуум, Скайп и др., всеки преподавател може да избира удобното за него дигитално пространство. Мисля, че не само аз, но и всички лектори по славянски езици в Славянския институт към Кьолнския университет сме изправени пред еднакво предизвикателство.

Интензивността и напрежението при дистанционното обучение са повишени – координираме онлайн срещи, семинари, изпитвания, говорим високо, за да сме сигурни, че добре ни чуват (за чуждоезиковото обучение отчетливото произнасяне е много важно), ядосваме се, ако звукът и връзката са слаби, искаме да се изолираме от страничните шумове, да пуснем клип или филм с добър звук и картина, искаме да запазим вниманието и интереса към преподаването 90 минути...

Повече от обикновено се налага да търсим онлайн ресурси за своята работа със студентите – особено текстове от българската литература, клипове и филми, а също и да подготвяме сканирани материали.

Техниката и недоброто ѝ функциониране понякога е основният проблем, но като цяло успяваме да я овладеем.

Липсва прекият контакт и живото общуване: нещо като „скайп/зуум все ни свързва, скайп/зуум ни дели“, ако перифразираме песента на Васил Найденов „телефон все ни свързва, телефон ни дели“. При този дигитален диалог идват на помощ и „живите“ детайли от дистанция – карта на България на стената на заден план, азбуката и Кирил и Методий от плаката, българска шевица на блузата на българска студентка на дигиталната лекцията за 24. май, великденски яйца „в действие“, български ястия от хладилника като илюстрация към съответната тема от учебника и други малки български „знаци“, които се опитват да компенсират живата връзка между преподавателя и студентите...

Доц. д-р Елена Крейчова, преподавател по практически български език, сравнителна и историческа граматика на славянските езици, старобългарски език в Катедрата по славистика към Философския факултет на Масариковия университет в гр. Бърно:

Този семестър имах семинар по превод за българисти. Първоначалната ми концепция беше да разгледам със студентите си спецификите не само на писмения

превод, но и на устния – консекутивен, симултанен в преводаческа кабина, съдебен превод (посещение на съдебно дело, където превежда съдебен преводач) и т.н. Тъй като този тип подготовка на бъдещи преводачи изисква непосредствено сътрудничество и физическа близост, не можахме да изпълним всичко, което бях планирала, но ни остана време за много други сфери на превода – включително превод на поезия и правене на субтитри на откъси от български/чешки филми. Преподавах в платформата Майкрософт Тиймс – тя ни беше препоръчана от нашия университет, повечето преподаватели използваха нея, но имахме възможност да използваме и други онлайн платформи.

В часовете по старобългарски език преподаването преминаваше по същия начин, както и в аудиторията – там не почувствах никакви ограничения от технически характер. В информационната система на нашия университет в рамките на всеки предмет имаме възможност да предоставяме на студентите материали за подготовка, презентациите от нашите лекции, текстове за четене и разбор.

Д-р Камен Риков, адюнкт в Института по нефилологии на Университета „Мария Кюри-Склодовска“ в гр. Люблин:

Университетът „Мария Кюри-Склодовска“ (UMCS) премина бързо и безболезнено към пълноценно онлайн обучение. На 11 март бяха отменени редовните занятия без указания за протичането им в Интернет. Броени дни след това бе изразено само пожелание за онлайн обучение, а след месец всички бяха упълномощени там, където е възможно, академичният живот да протича изцяло онлайн. През цялото време преподавателите имат възможност сами да изберат най-ефективните форми и материали за електронна комуникация. Главни инструменти останаха вътрешноуниверситетската система USOS web, както и виртуалният кампус с адекватна платформа за водене на занятия. Същевременно UMCS поддържа своя платформа в Майкрософт Тиймс, а на практика лекции във формата на презентации, онагледяване чрез видеоклипове и Скайп връзка се оказаха удобни за мнозина колеги.

Моят личен подход зависеше от различните групи, на които преподавам. Това са студенти от 1, 2 и 3. курс, като естествено най-големи опасения имах за групата, която едва от началото на семестъра започваше лектората по български. Как да *пречупиш* младежи, едва записали българската азбука, да усвоят първите правила на трудния и непопулярен език? Най-лесно се оказа общуването с дипломантите балканисти от 3. курс, чиито бакалавърски работи бяха практически готови – с тях бе

възможна много по-непосредствена комуникация за последните детайли по защитата и държавния изпит. Сходно бе положението и с огромния поток магистранти химици, които тази година слушаха курс по фолклор („Магия, кухня и празник в балканската народна култура“) в рамките на задължителен хуманитарен блок – лекции във форма на презентации и консултиране онлайн се оказаха достатъчни за постигане на планирания ефект.

Към славистите, изучаващи български език, предпочетох да заложа на разнообразие с разбираемата цел българската проблематика да се разкрие в по-широк хоризонт. Всеки урок съдържа текстов коментар и граматически въпроси в Ютюб (така се стремя да убедя студентите, че курсът е изцяло нагоден към техните конкретни нужди и равнище), отделен документ с речник и домашни работи от различен порядък (граматически упражнения, тестове, задачи за слушане и разбиране по клипове и филми от Интернет).

Годината ще приключи също онлайн с изпитни оценки. Тъй като езиковите групи не надвишават 13 души и познавам работата на всеки младеж, при оформянето на годишната оценка имам право да отчета текущата активност на студента – нещо, от което обезателно ще се възползвам.

Доц. д-р Димка Савова, лектор по български език и литература в Университета „Мария Кюри-Склодовска“ в гр. Люблин:

Аз водя само занятия по практически език, като имам две обстоятелства, които ми помагат в контактите със студентите – малобройния състав на групата (общувам с максимум 7 души без технически проблеми по Скайп) и факта, че са в последния за бакалавърска степен, трети курс (вече имам създаден колектив). С други думи, смятам, че би било доста по-трудно да се водят занятия с по-голяма група и в начален курс.

Доц. д-р Ивана Давитков, преподавател по български език в специалността „Български език, литература и култура“ към Катедрата по сръбски език с южнославянски езици във Филологическия факултет на Университета в Белград:

Пандемията от COVID-19 и въвеждането на извънредно положение в Сърбия на 15 март тази година като част от предприетите мерки за борба с разпространението на вируса предизвикаха сериозни промени в цялата образователна система, включително и в системата на висшето образование. Веднага след въвеждането на извънредното положение и по заповед на Министерството на просветата, науката и технологичното

развитие на Сърбия присъствените занятия бяха отменени и заменени с дистанционно обучение. В специалността „Български език, литература и култура“, която функционира в рамките на Катедрата по сръбски език с южнославянски езици във Филологическия факултет в Белград, успяхме бързо да се приспособим към новата обстановка, като не е имало прекъсване в провежданите занятия и в комуникацията със студентите. Що се отнася до самия начин на провеждането на дистанционното обучение в специалността, преподавателите сами определиха как ще работят със студентите, като всяка седмица изпращаха отчети за проведените занятия за изминалата седмица. Лично аз прибегнах до комбинация от форми на дистанционно обучение, като стремежът ми беше насочен към включването на възможно най-много студенти. За тази цел използвах платформата Мудъл, Скайп конферентна връзка за провеждане на занятията в реално време, изпращане на материали и комуникация със студентите по имейл.

Д-р Милен Малаков, лектор по български език и литература във Философския факултет на Люблянския университет:

Люблянският университет разполагаше с работеща унифицирана система за виртуално обучение, която до голяма степен улесни прехода от традиционно към онлайн преподаване. Макар да бе предвидена като спомагателен инструмент, тя се превърна в основа на целия учебен процес след обявяването на извънредните мерки. Благодарение на тази платформа рязката, ненадейна промяна и необичайните условия на работа – както за студентите, така и за преподавателите – не доведоха до значителни сътресения и прекъсване на процеса, като нито един час от курсовете по български език и литература не беше пропуснат. Словения граничи със Северна Италия, където новият коронавирус се разпространи изключително драматично, предизвиквайки едни от най-трагичните последици в Европа, освен това имаме студенти от словенското малцинство в италианската област Фриули – Венеция Джулия, затова първоначалният шок и страхът от непознатата болест сковаха и нашата академична общност, така че продължаването на работата със студентите в рутинното темпо се превърна в своеобразен мост към нормалността в напълно ненормалната ситуация, което оказва положителен мотивиращ ефект върху всички нас. Продължихме да провеждаме заниманията си чрез видеоконферентна връзка в предвидените по програма дни и часове, по същия начин протичаха и консултациите със студентите, и така успешно, според всеобщата оценка, прехвърлихме обучението в Интернет пространството, без да

променяме в значителна степен съдържанието му, разбира се, доколкото това е възможно. Интересна последица от наложените мерки за физическа дистанция беше осезаемото повишаване на посещаемостта и ентузиазмът за работа в часовете ни. След като работещите студенти нямаше как да ходят на работа, а възможностите за различни забавления бяха драстично ограничени, колегите насочиха голяма част от младежката си енергия към ученето, а часовете по български език и литература станаха очаквано с радост събитие, ако мога да съдя по неподправеното вълнение и възбуда сред студентите от нашите виртуални срещи.

II. Какви са предизвикателствата на дистанционните форми на обучение за преподавателите и студентите?

Доц. д-р Антония Радкова: Повечето проблеми, с които се сблъсках, вероятно не се отличават от проблемите на колегите навсякъде по света. Затова ще се опитам да разкажа за някои специфични трудности, с които се сблъсква преподавателят по български език като чужд. Един такъв проблем е необходимостта студентите да използват често клавиатура на кирилица и да пишат достатъчно бързо на нея. Признавам, че и аз не бях подготвена, за да им помогна с тази трудност. Някои от студентите използват виртуални клавиатури, други използват фонетична кирилица. Вторият вариант, който на нас, българите, ни се струва най-удобен, за чужденци се оказва доста труден. Въпреки съвпадането на част от буквите между кирилицата и латиницата, все пак една голяма част се различава и това забавя студентите при писане на български. Това наложи да преориентирам обучението към повече използване на устна реч, а за изпълнението на писмени задачи да отделям повече време.

Като недостатък на онлайн обучението отчитам и невъзможността за пълноценна обратна връзка от страна на студентите. При обучение лице в лице преподавателят вижда къде не вървят нещата понякога в забавената реакция, понякога в объркването или в липсата на разбиране в очите на студентите. Езикът на тялото, мимиките, погледът се оказаха за мен важна част от контакта със студентите, която трудно може да бъде възприета чрез екрана на компютъра. Това е един от минусите при обучението при едно интерактивно обучение, каквото по принцип е обучението по чужд език.

Д-р Мая Падешка: Ще обединя въпроси 2. и 3. [относно предизвикателствата и предимствата на онлайн обучението, бел. ред.]. Не виждам големи предизвикателства. Що се отнася до преподаването на български език, курсът ни тук е достатъчно обезпечен с материали. Има достатъчно учебна литература, която можем да споделяме чрез функциите на платформата; работим с работни листове и упражнения. Тази извънредна ситуация даде възможност да се оценят в действителност и да се приложат на практика създадени дигитални източници и електронни ресурси. Можем в реално време да гледаме онлайн телевизия и да слушаме радио; можем да използваме онлайн речници; можем да гледаме видеоклипове, да правим чат в реално време, да пишем имейли. Тази форма на обучение дава възможност за виртуални срещи с колеги – преподаватели и студенти – от други лекторати. Проведохме и виртуален Open Day в рамките на информационната кампания на университета „Ориентале“ – мултимедийна презентация, в която нашите студенти записаха свои видеоклипове. Благодаря на всички колеги лектори, които споделиха и продължават да споделят ресурси: онлайн тестове, флаш карти, видеолекции, други дигитални ресурси (специално на колегите ми от Италия д-р Ася Асенова и доц. Тодор Христов).

Голямо предимство на този вид обучение е също така, че студентите ни пишат редовно домашни на кирилска клавиатура. Безспорно важно умение!

Провеждаме редовно консултации в групата ни в Уотсап, четем и обсъждаме актуална информация по най-различни теми, студентите ни разкриват свои таланти и интереси извън работата ни по български език – участия в музикални групи и концерти, домашни любимци, интерес към политиката в България и на Балканите и т.н. Ето защо мога да кажа, че социална изолация по никакъв начин не сме почувствали, а липсата на реална физическа среща компенсираме с активна онлайн комуникация.

Доц. д-р Миряна Янакиева: В отговора си на горния въпрос загатвах за някои най-очевидни предизвикателства и трудности. За преподавателя мога без колебание да кажа, че дистанционното обучение не спестява време, а напротив, изисква още повече и време, и усилия, тъй като материалите, които подготвя, се налага да бъдат и повече, и по-подробни. За студентите мисля, че им е по-трудно да останат концентрирани в една виртуална, отколкото в една реална учебна среда, а един от най-големите проблеми се оказва това, че далече не всички от тях могат постоянно да разчитат на добри технически средства, на добра Интернет връзка и т.н. Впечатлението ми е, че те се оказваха затрупани от неизброимо количество съобщения от всичките си

преподаватели, нерядко и най-съвестните от тях рискуваха да пропуснат нещо от този поток. Казвайки всичко това, не бих искала да оставя впечатлението, че почти трите месеца, в които и обучението, и изпитите се провеждаха единствено дистанционно, са били време преди всичко на неудовлетворение. Напротив, и много добра работа беше свършена, и семестърът беше спасен, но това все пак си остава извънредна форма на работа за извънредно положение.

Доц. д-р Елена Крейчова: Подготовката ми за преподаването на повечето предмети не ми се стори трудна, не беше по-различна от подготовката ми, преди да вляза в час при студентите ми. За мен едно от предизвикателствата беше да свикна да преподавам, без да виждам непосредствената реакция на моята аудитория (не винаги камерите на студентите са включени и др.). Положително ме изненада фактът, че студентите не бяха пасивни, а винаги участваха в диалога преподавател – студент, студент – студент без подканяне от моя страна.

Д-р Камен Риков: Ключов момент се оказват *фините настройки* в академичната комуникация. Част от младите хора изпълняват важни лични ангажименти, част удържа следването на две специалности. Поради принудата за затворен живот в общежитието рискът от изпадане в депресия и генерална демотивация е ежедневна опасност. Струва ми се, че преподавателят ще бъде успешен, когато влезе в ролята на толерантен колега (без, разбира се, да изземва функции на психолога и администратора). Изчакването на закъснели домашни, личното договаряне със студент, който не смогва с материала, насърчаване на отчаяния – това се оказва естествена част от работата по време на карантина.

Огромен проблем в полските университети и училища е и непропорционалното натоварване на възпитаниците с информация и домашни работи. Фактът е напълно обясним от психологическа гледна точка: за да не останат околните със съмнения, че не вършиш достатъчно работа, ти *наблъскваш* младия човек с уроци, домашни, контролни и тестове. Така преподавателят се презастрахова пред самия себе си, но често се получава негодуване от страна на ученици и студенти, а и на останалите колеги и родителите. Практиката показва, че в домашни (квартирни) условия младите трябва да вършат много повече работа, отколкото досега. Ще помогне ли на каузата, ако преподавателят българист влезе в подобен ритъм? И обратно – няма ли той да бъде обявен за слабохарактерен, ако допусне олекотен режим в своите курсове?

За тези, които приемат българистичната дейност като призвание не само академическо, онлайн обучението дава шанс за обогатяване на арсенала от малки атракции, покачващи интереса към българското. Намирането на подходящ филм, песен, статия, поощряването на *коментар* върху актуални културни продукти, достъпни за студентите онлайн, съчетаването на новите технологии с достъпното в Интернет – това са изисквания, валидни и досега, но в карантинни условия станали двойно по-остри. Защото трябва безвъпросно да се приеме фактът, че младите хора са много по-подготвени и информирани за най-новото в глобалната мрежа. Преподавателят практически не е в състояние да изненада студента с някакво свежо онлайн съдържание, а трябва да внимава той самият да не бъде (неприятно) изненадан от адекватността и адаптивността на студента към виртуалната действителност. И не само това: българистът, усещаш нужда да предаде *тръпката* от българското, вече е принуден не просто да избере подходящи материали за своята професионална дейност – с такива мрежата отдавна изобилства. Той е длъжен да намери възможно най-оригиналните материали и техники, които, от една страна, да открият националното на фона на други традиции, конкурентни в академична среда, а, от друга – да бъдат достатъчно *усвоими* и като послания, и като технически средства. Да покажеш продукт, който е едновременно безплатен и леснодостъпен, информативен, интригуващ, без идеологически заряд, с адекватни технически параметри (картина, звук, дикция, естетическо оформление) – това е същинско предизвикателство за днешния българист.

За поддържането на българистичната свежест е нужно и оглеждане встрани. Ако чуждият език ще се възприема като оригинален акцент в обучението, бих искал да знам какво правят и не правят моите колеги преподаватели, за да се опитам да предложа нещо различно от бързо формиращия се стандарт в онлайн лекции и семинари. Успeya ли да убедя студента, че моите курсове преминават в гъвкава форма с постоянна възможност за изненада чрез неизползван образователен продукт, доверието към моята дейност ще бъде по-високо.

Доц. д-р Димка Савова: За *студентите* мисля, че като проблем се очертава фактът, че концентрацията е много под желаната – при тях влизат членове на семейството, даже домашни любимци, звуците пред микрофона на един от тях пречи на останалите. Противно на очакваното – че са в условия на задължително стоене въщи и че не трябва да излизат и да зависят, да речем, от градски транспорт,

„посещаемостта“ на занятията не се подобри, даже малко се влоши. Което означава, че по-голямото удобство не мотивира тези, които нямат друга мотивация за учене.

Проблем е по принцип и затрудненият достъп до Интернет за някои от студентите (от моите студенти само една студентка няма микрофон, или поне така казва; но съм чувала от колеги, че този проблем при тях е сериозен).

За проблемите пред *преподавателя* може би не изразявам мнението на повечето колеги, но според мен основен минус е липсата на жив контакт, „очи в очи“, който спомага за създаване на необходимата за ефективно обучение атмосфера. Рязко намалява възможността на преподавателя да „владее положението“ при тези студенти, при които липсва самоконтрол, те не само си гледат телефоните, както правят и в аудиторията, но се занимават и с други неща, включително влизат и излизат от стаята.

Доц. д-р Ивана Давитков: Дистанционните форми на обучение като част от модерното образование дават много възможности, но същевременно и предизвикателствата през изминалия период не бяха никак малко. Все пак бяхме поставени в ситуация, в която да реагираме на момента, за да не се прекъсва учебният процес, като във Факултета до този момент занятията са се провеждали в традиционна присъствена форма, а дистанционните форми, като напр. Мудъл, имейл и др. са се използвали, за да допълнят присъствената форма на обучение. Едно от предизвикателствата е достъпността до по-голям брой студенти, тъй като някои от тях по време на пандемията пребивават в малки населени места, където могат да имат определени технически проблеми. От особена важност също така е и адаптирането на учебното съдържание. Тъй като става дума за студенти, които изучават българския език като чужд, материалите по теоретичните дисциплини като фонетика, морфология и други подобни трябва да бъдат представени по разбираем от всеки конкретен студент начин. С оглед на това, че в изминалия период се преподаваха дистанционно, от изключителна важност беше наблягането върху упражненията и затвърждаването на знанията. Всичко това изискваше много усилия от страна на преподавателите. Това означаваше повече време, което те трябваше да посвещават на подготовка и провеждане на занятията и по-малко време за собствените изследователски проекти.

Д-р Милен Малаков: Смятам, че дистанционното обучение не е пълноценен заместител на традиционното. При извънредни обстоятелства то е незаменим помощник, но в никакъв случай не би трябвало да се смята за предпочитана

алтернатива. Да не забравяме, че неизменна част от висшето образование, поне в областта на хуманитарните науки, е академичният дух, чието трансформиране в бинарен код смятам за невъзможно. Просветителската мисия на университета включва и формирането на характерен мироглед, което е възможно само в условията на непосредствено общуване между колегите – студенти и преподаватели. Основна пречка при нашето онлайн обучение представляваше затрудненото предаване на емоции и ограничаването на спонтанността при реакция, а това, от своя страна, водеше до утежнено взаимодействие между участниците в учебния процес и значително ограничаване на импровизацията, което може да бъде донякъде компенсирано с по-обстойна предварителна подготовка за всеки отделен час.

Характерно за работата на лектора е, че той трябва не само да предава знания, а и да провокира у студентите интерес към България и българската култура, за което често се налага да излиза извън строго академичните рамки и да използва методи на неформално общуване и извънкласни занимания. Така едно изпито кафе или изработването на мартеници със студентите може да се окажат по-ефективни за тази цел от цял един лекционен курс. При дистанционното обучение възможността за подобно влияние е сведена до минимум.

Значителен проблем е и липсата на уеб базирани учебни помагала с интерактивно съдържание, позволяващи самостоятелна работа от страна на студентите. Тук е мястото да отбележа и някои по-банални препятствия – като стабилната Интернет връзка и разположението на буквите от кирилицата върху клавиатурата на компютъра, които изненадващо за мен изникнаха по време на работата ни онлайн и трябваше да бъдат преодолявани с общи усилия. Увлечени в писането на ръка, изглежда бяхме пропуснали да овладеем компютърната употреба на кирилските букви, които и без това пораждат значителен стрес сред хората, употребяващи латиница.

III. Кои са положителните страни на онлайн преподаването и техническите иновации в езиковото обучение, които настоящата ситуация направи възможни и необходими?

Доц. д-р Антония Радкова: Въпреки недостатъците на обучението, което изцяло протича онлайн, мога да отбележа и някои негови страни, които се оказаха добри. Специално за обучението по български като чужд онлайн формата предполага и дори налага по-често използване на аудио и видео файлове, на автентични български

текстове, каквито може да предложи българският Интернет. Така например с начинаещата група „посетихме“ един български ресторант (неговия сайт) и студентите прочетоха менюто му, с което по един различен начин повториха лексиката за храни и напитки, плодове и зеленчуци, които вече бяха изучили с помощта на учебника, и се запознаха с някои типични блюда на българската кухня. Студентите от напредналата група гледаха кратки видео филми, слушаха и четяха различни текстове като новини, прогнози и други. Тези материали биха могли да бъдат разпечатани или показани на екран и в аудитория, но онлайн тяхното присъствие и използване е по-логично и естествено.

Доц. д-р Миряна Янакиева: Признавам, че ми е трудно да открия очевидни предимства на онлайн преподаването пред преподаването на живо, защото не ми идва наум нещо, което дистанционното обучение да позволява да се върши по-добре в сравнение с присъственото, докато за обратното мога веднага да кажа. И то е, че общуването през екран никога не може да бъде толкова пълноценно, колкото общуването на живо.

Доц. д-р Елена Крейчова: Може би всички открихме или преоткрихме огромния потенциал на обучението онлайн, което и за в бъдеще ще ни даде възможност да бъдем виртуално заедно със своите студенти (или преподаватели), когато по някаква причина т.нар. контактното обучение бъде възпрепятствано. Много от студентите като че ли преосмислиха становището си, че онлайн обучението е ученето на бъдещето и оцениха и някои от предимствата на „класическия“ аудиторен контакт студент – преподавател.

Д-р Камен Риков: Каквито и да са новостите в последните години (а те са впечатляващи), аз споделям убеждението, че достойнството на филологията е в общуването с традицията и в живата комуникация лице в лице. А точно това е застрашено при преминаване към изцяло електронно обучение.

Трябва да се признае, че технологията, интегрирана в една университетска система, изпълнява безспорен *дисциплиниращ ефект* върху всички участници в процеса. Администраторът е длъжен да въведе данните максимално бързо и точно, а студентът и преподавателят: да спазят сроковете и формата на заданията с максимална точност, защото системата може да *изхвърли* всекиго. Хуманитаристиката винаги се е

борила срещу вписването на човека в някакви бездушни параметри. Последното обаче е неизбежна черта на информационното общество, така че хуманитаристиката днес трябва да преформулира висшата си цел: да докаже, че човекът е винаги нещо повече от вместиане в графа и колонка, което не пречи той спокойно да фигурира и в статистически обозрими модел на *тагове* и *юзъри*.

Онлайн преподаването позволява точно документиране на учебната дейност: кой какво е казал, кога е публикувал своите материали, домашни, лекции... То обаче има потенциала да генерира *тъга по живата комуникация*, която ми се струва естествената среда на всяко качествено обучение. Науката в електронни условия има смисъл като временна мярка и като придатък на непосредственото общуване. Който е бил уморен от стандартните форми на университетски и училищен живот, сега може да изпита истинската привлекателност на класическото школуване тъкмо чрез липсващите елементи в неговото протичане.

Впечатляващо е, че от всевъзможните достижения в последно време сегашните платформи за университетско е-преподаване са най-силно повлияни от механизма и интерфейса на Фейсбук. Аз не ползвам тази мрежа в частния живот, но тук съзирам и заплаха, и шанс за младите. От една страна Фейсбук е навсякъде и предопределя дори академичното общуване. От друга – след като по същата схема студентът получава оценки и взема изпити, може би процесът ще доведе до умора от платформата и по-силно желание за непосредствени контакти в публичната сфера.

Доц. д-р Димка Савова: При мен методите на обучение се увеличиха с възможността да използвам Интернет и от него да си помагам с анимационни филмчета, текстове на песни, образователни филмчета. Същото бих могла да правя и в аудиторията, но там, за съжаление, няма Интернет. При по-голяма креативност от страна на преподавателя биха могли да се използват и други опции от Мудъл или Майкрософт, но аз смятам, че те биха променили и разнообразили само формата, без да спомогнат особено за обогатяване на учебното съдържание.

Доц. д-р Ивана Давитков: Положителните страни на онлайн обучението и техническите иновации в езиковото обучение са многобройни. Една от тях е свързана с всяко обучение, включително чуждоезиковото. Това е възможността за свързване на преподавателите и студентите едни с други независимо от мястото, където те се намират физически. Що се отнася до занятията по практически български,

възможността за комуникация в реално време е изключително важна за усвояването на чуждия език. Технологиите дават много възможности и за използване на материали със свободен достъп в Интернет. Тук бих искала да подчертая необходимостта в бъдеще да се наблегне върху електронни учебници и помагала по български език като чужд, които да бъдат със свободен достъп, както е случаят с учебници по български език като роден на различни издателства. Ситуацията, в която се оказахме не само в сферата на образованието, изнесе на преден план необходимостта от масов и защо не безплатен достъп до съществуващи дигитални библиотеки с учебни материали, а и не само. Цифровизацията на книжните и журнални текстове е особено належаща в съвременността, когато студентите търсят информация в Интернет, а не в книгите.

Д-р Милен Малаков: Една от най-очевидните положителни страни на преподаването онлайн е, че тук младите хора се чувстват в свои води, което ги провокира да бъдат проактивни и да проявяват находчивост. Разговорите за любима музика, любима храна или спорт са много по-атрактивни, когато всеки участник може безпроблемно да сподели видеоклип или снимка с останалите. При новите обстоятелства и ние, лекторите, трябваше да търсим различни подходи за ангажиране на вниманието и интереса на студентите, като пример мога да посоча съвместната ни инициатива с българската лекторка от Университета „Коменски“ в Братислава, Словакия да проведем онлайн общ час по български език, посветен на делото на светите братя Кирил и Методий и техните ученици и отбелязването на Деня на българската просвета и култура и на славянската писменост в България. И преди извънредните мерки аз използвах активно различни иновативни технически решения в своята работа, които облекчават преподаването и правят материала по-достъпен и привлекателен за студентите, а това ми позволи бързо и относително безпроблемно да се адаптирам към новата ситуация, докато работата на някои по-консервативно настроени колеги в значителна степен пострада след прекратяването на достъпа до сградите на университета. Това е вероятно една от основните насоки за бъдещата ни работа, които настоящата ситуация ни предостави.

IV. Какво е мнението на студентите за алтернативните форми на преподаване и тяхната реакция към нововъведенията в учебния процес?

Доц. д-р Антония Радкова: При разговорите ми с групите ми за онлайн обучението те изказват мнение, че това е нещо неизбежно и те го приемат. В Лисабонския университет се провеждат анкети и допитвания и в скоро време ще има обобщена информация за мненията на студентите. В университета има специално звено, което им помага с техническите трудности. Също така има онлайн кабинет за психологическа подкрепа, тъй като има опасения, че изолацията и недостатъците на изолацията и онлайн обучението имат негативни психологически ефекти. Научните изследвания и обучението са подпомогнати от добрата работа на библиотеката и нейните ресурси, от възможността да се използва университетския VPN. Административната работа, макар и като всяка бюрокрация да е далеч от оптималното и най-доброто за ползващите я, бе изцяло онлайн още преди въвеждането на отдалеченото обучение.

Въпреки трудностите, с които се сблъска академичната общност, семестърът приключи успешно. За следващия семестър Лисабонският университет планира смесени форми на обучение (присъствено и онлайн) и се надявам, че това ще позволи да се извлече максимумът и от двете форми. Усещането ми е, че на студентите им „залипсва“ университетът и може би догодина ще бъдат още по-мотивирани.

Д-р Мая Падешка: Предлагам тук да дадем думата на студентите, които написаха кратки текстове за живота под карантина и за дистанционното обучение:

Ида Давиде: По време на последните три месеца времето вървеше бавно. След разпространението на коронавирус за всички хора животът се промени. Бяхме принудени да останем въщи, за да не се заразяваме с вируса. Можехме да излизаме само за важни задължения като пазаруването, аптеката, лекаря и други важни дейности. През тези месеци обаче се научих да оценявам това, което преди не мислех за важно. Прекарах повече време със семейството си, развих нови интереси и се научих да готвя. Забавлявах се да правя пици и други ястия с майка ми, докато с баща си изгледах много телевизионни сериали.

Много съм щастлива, че всички сме добре, но много други хора не могат да кажат същото. Вирусът е причинил много смъртни случаи и се надявам да се намери лек, за да може животът ни да започне отново!

Социалната дистанция според мен означава да бъдем внимателни най-вече в ситуации, където са събрани много хора. След тази карантина се надявам да оценим повече времето, което прекарваме с хората, които ни интересуват и които обичаме.

Мария Карабובה: През последните три месеца си бях вкъщи. За съжаление, в целия свят се разпространи пандемията на коронавируса и всички бяхме принудени да си стоим у дома, без да се виждаме с най-близките си роднини и приятели. За да си запълня времето, правих доста неща: учих, участвах редовно в лекции и упражнения онлайн, готвих, правих десерти и тренирах. През повечето време гледах филми и телевизионни сериали. Единствената причина, поради която излизах, беше моето куче и за да пазарувам. Това е много труден период за всички, защото много хора останаха без работа, дом и храна. Този социален проблем се усеща сериозно тук, в Кампания. За съжаление, мнозина загубиха живота си. Надявам се този период да приключи скоро и да бъдем свободни да пътуваме. Пътуването е нещото, което най-много ми липсва, и да съм свободна. Липсва ми дори да ходя в университета, да бъда с приятелите си, да изпием едно кафе и всеки да разкаже как му е минал денят.

Мисля, че физическото дистанциране между хората беше необходимо, за да се избегне разпространението на Covid-19. От друга страна, социалното дистанциране според мен е това, което променя всекидневието ти, социалния ти живот и навици например: работа от дома, вместо в офиса; закриване на училищата и преминаване към онлайн курсове; комуникацията с близките ни хора става чрез електронни устройства; отлагане на всички събития от всякакъв характер и др. Дистанционното обучение в този момент е много удобно, защото не губим материал и можем да се подготвяме за изпитите. От друга страна, прекарваме много време пред компютъра и ми липсва все пак живото общуване с професорите и студентите.

Фабио Теларико: Какво правих последните три месеца? Обикновен въпрос, но е сложно да му се отговори. През последните три месеца Италия беше в

карантина във връзка с кризата, причинена от коронавирус. Въпреки че в южната част на страната ситуацията не беше толкова лоша, всичко беше затворено. Нямаше възможност да се отиде на театър или да се организира среща с приятели. Това беше много страшно за мен, защото имам дълбока връзка с моя най-добър приятел. За да не си губя времето, реших да се придържам към рутината; да водя нормален начин на живот. Тренирах всеки ден, поне трийсет минути, и продължих да присъствам на уроците чрез онлайн платформата Майкрософт Тиймс. Сега карантината е отменена, мога да се срещна с приятеля ми и да се разхождам свободно. Скоро баровете, кафенетата и ресторантите също ще отворят и животът ще се върне в нормалността.

Според мен концепцията за социална дистанция не е ясна за много хора. Тя възникна в контекста на кризата с коронавирус, но авторитетите не инвестираха много ресурси в това да обяснят значението на това понятие на хората. За мен социалната дистанция е много тъжно нещо, защото изисква да се остане далеч от приятелите, роднините и близките като цяло. Тази „социална дистанция“ още означава, че не може да се отиде нито на работа (освен ако не се работи в сектора на производството, логистиката или строителството), нито на училище или в университета. Преди карантината по-голямата част от моето време минаваше в университета или на срещи с приятелите. Сега вместо лекции на живо има дистанционно учене. Мисля, че ако след тази пандемия трябва да остане нещо положително, то това би било дистанционното обучение. Според мен то е по-удобно за ежедневните дидактически дейности: уроци, упражнения и т.н. Човек може да прави каквото иска (да спи, да тренира, да си поговори с приятели) точно до започването на лекцията. Може веднага след приключване на лекцията да продължи със своите занимания. Тази свобода е много ценна за мен и аз обичам факта, че сега мога да я имам, без това да означава лишаване от доброто равнище на образованието ми. Освен това дистанционното обучение може да намали разходите за университетско образование и да позволи на повече хора да имат достъп до него. Въпреки всичко трябва да призная, че дистанционното обучение може да създаде сложни проблеми за някои хора – както студенти, така и преподаватели, които могат да имат трудности с инструменти като Зуум, Майкрософт Тиймс и др.

Мириана Вичедомини: 9 март 2020: Италия е под карантина заради пандемията от Covid-19, която се разпространи из целия свят. Италианският премиер Конте поиска от гражданите да спазват определени мерки, за да предотвратят разпространението на вируса; мерките срещу новия вирус включват честото миене на ръцете, носенето на предпазни маски и спазването на социална дистанция от поне 1,50 метра. Новите мерки доведоха до сериозни проблеми в социалния живот на хората, но въпреки това им помогнаха да останат здрави. Италианският премиер призова народа да остане вкъщи днес, за да се прегърне по-силно утре.

Мисля, че онлайн обучението е необходимо, дори и да създава някои технически трудности и неудобства.

Еудженио Каперкио: Тези дни продължаваме да живеем в трудна ситуация. Изглежда, че последните няколко месеца бяха от най-трудните, но най-накрая се измъкваме бавно от кризата, причинена от коронавирус. Социалното дистанциране е най-непосредственият отговор за блокиране на този проблем. Повтаряха ни всеки ден: не стойте близо и избягвайте всяка дейност, ако не е от първа необходимост. Физическата дистанция стана социална. Правилата за физическа дистанция напълно разстроиха социалните ни навици. Начинът, по който учим, се промени: класните стаи станаха екипните видеоконференции; нашите тетрадки станаха уебсайтовете; Уотсап стана мястото, където общуваме с колегите си.

Тази ситуация обаче не ни накара да загубим желанието да си взаимодействаме. Сигурен съм, че тази криза бързо ще премине и ще се върнем да се прегърнем и отново да бъдем заедно.

Доц. д-р Миряна Янакиева: Моето впечатление е, че доста голяма част от студентите успяха бързо да се приспособят към условията на дистанционното обучение, но не мисля, че са много тези от тях, които категорично биха предпочели то да се превърне в трайна форма. Споделяха, че се е оказало твърде уморително и напрегащо за тях да се притесняват дали не са пропуснали някаква информация, дали ще успеят да се включат без технически проблеми в занятие или изпит. Възможно е бъдещето да ме опровергае, но на този етап мисля, че има реален риск от трайно

отчуждаване на студентите от университетския живот, какъвто е много трудно, а и неестествено да се поддържа единствено през екран.

Доц. д-р Илиана Чекова-Димитрова: Ето част от мненията на студентите, изучаващи български език в Кьолн – на български и на немски (тук съм запазила оригиналните изказвания на български и на немски):

„Това е текстът с моето мнение за дигиталното преподаване по време на Корона. По-късно ще напиша няколко изречения с най-важните твърдения на български език.

Мисля, че онлайн преподаването е полезна алтернатива по време на Корона. Това ви позволява да продължите да научавате. Обаче понякога е трудно, тъй като връзката с Интернет не винаги е добра. Но искам да се срещна отново с всички.“

Sylwia Gorny

Ich finde online-Lernen genial! Wuerde mich freuen, wenn wir als Studierende die Wahl haetten uns fuer Praesenz oder Distanzform des Lernens in jedem Semester zu entscheiden. Wir sparen unglaublich viel Zeit und Effizienz leidet absolut nicht. Die Qualitaet des Lernens ist genauso gut oder sogar besser!

[“Намирам онлайн обучението за гениално! Ще се радвам, ако ние като студенти бихме имали сами избора за присъствено или от дистанционно обучение през всеки семестър. Ние пестим изключително много време и ефективността не страда./ Качеството на обучение е също така много добро, даже още по-добро!” - Превод мой]

„Смятам, че онлайн обучение има много предимства: ние пестим много време на събиране, на път, не сме привързани към мястото, можем да учим, да храня, да се почивам в удобни за нас условия. Единственият негатив е липсата на реална комуникация, но тя е лесно поправима – винаги можем да се срещнем с приятели, независимо от университета.” (Това изказване е съставено самостоятелно на български език от Анна Айхман в духа на немския текст по-

горе)

Anna Eichmann

„ми харесвам онлайн обучение. Онлайн обучение е възможно с обучение чужди езици и социални науки. Но онлайн обучение невъзможно усвояване за естествени науки. Аз има трудности и проблеми с химията.“

Nina Nikiforova Blaschke

„Не харесвам толкова много новите методи на преподаване.

На първо място се занимавам с индивидуален подход и контакт с учители и състуденти.

Аз живея в друг град. За мен дневният ред е важен. Планирах и се подготвих да отида в университета. Сега ми е трудно да се организирам.“

Nikolaj Kolupaev

„Моето мнение за онлайн срещите.

Необичайно е. При Зуум или Скайп сесиите обикновено има проблеми с Интернет или чувате звуци на заден план, които пречат на вашето учене. Но има и своите добри страни. Вече не ми се налага да ходя на дълги разстояния до университета всеки ден и мога да правя домашна работа по всяко време.“

„Es ist ungewohnt. Manchmal ist die Internetverbindung nicht gut oder man hört Geräusche im Hintergrund. Aber es hat auch seine guten Seiten. Die langen Wege bleiben einem erspart und zu jeder Zeit kann man Hausaufgaben erledigen.“

Raul Gazapo

Доц. д-р Елена Крейчова: Студентите посрещнаха идеята за онлайн часове с желание. Самите те ми споделиха, че имат нужда от това учебният процес да бъде организиран, да следват своята програма, да получават задачи за изпълнение, които след това да представят пред своите колеги в нашите часове. Това усещане в началото беше може би подсъзнателно, но накрая на семестъра, когато обсъждахме какво сме успели и какво не на нашите виртуални срещи, те формулираха нуждата (макар и виртуална) от комуникация с преподавателя и останалите колеги.

Д-р Камен Риков: Съвременните студенти са изключително приспособими към технологичните нововъведения, с непогрешима интуиция за ефективното и полезното за момента. В този смисъл вярвам, че обучаващите се реагират крайно адекватно и толерантно към възникналото положение. Те разбират нуждата от пригаждане към условията, готови са да поощрят всяко начинание в името на собственото им качествено обслужване. Заради всичко това никой преподавател вече не може да си позволи да бъде едноличен вожд в собствения си курс. Вслушването в спонтанните реакции на студентите, техните съвети за най-прагматично решение са задължителен аспект в преподаването.

Макар да е рано за обобщения, струва ми се, че студентите приветстват такива технологии и задачи, при които осезаемо и решаващо остава *присъствието на преподавателя*. Там, където последният се скрива зад теста, клипчето или една сама по себе си изрядна презентация, ефектът не е дълготраен.

Доц. д-р Димка Савова: За мнението им не сме си говорили, макар че определено мисля, че използването на споменатите материали от Интернет разнообразяват часа. Що се отнася до реакцията им, ще спомена отново, че тя не се подобри към по-добро у тези от студентите, които по принцип не бяха мотивирани да учат.

Доц. д-р Ивана Давитков: Наблюденията ми са, че по-голямата част от студентите, особено от горните курсове се включваха активно в дистанционните занятия. Изненадващо за мен беше, че една немалка част от първокурсниците не се включиха достатъчно активно. Не се наемам да кажа каква е причината, но ми се струва, че техническите проблеми не биха могли да се определят като основна причина, защото почти всеки студент има на разположение „умен“ телефон. И все пак допускам, че има и такива случаи, които са имали технически проблеми. Затова смятам, че би трябвало да се проведе анкета сред студентите, за да се чуе тяхното мнение за периода, в който се наложи обучението изцяло да премине в дистанционна форма. След обявяването на края на епидемичната обстановка би следвало да се направи анкета сред студентите за това какви са техните нужди, какво им е улеснило работата и какво не, какви са техните проблеми при дистанционна форма на обучение, за да може да се прецени върху какво трябва да се наблегне занапред. Би трябвало повече да се вслушваме в нуждите на сегашните и на бъдещите поколения студенти, за

да направим процеса на обучение по-гъвкав и пригоден към нуждите на учащите се. Водени от опита си от тази неочаквана ситуация, смятам, че би трябвало да подкрепим допълнително развитието на онлайн обучението, което да се комбинира с традиционното присъствено обучение.

Д-р Милен Малаков: Студентите винаги са положително настроени към нововъведенията, свързани с употребата на дигитални технологии в обучението. В момента обаче алтернативните форми на преподаване бяха безалтернативно наложени от конкретните обстоятелства и е трудно да преценим действителното отношение към тях, доколкото те не са резултат от свободен избор. В моментната обстановка онлайн обучението предотврати провала на учебната година, което студентите оценяват силно положително. Но имайки предвид някои техни реакции по време на часовете ни, по-скоро предишният академичен живот им липсва и биха предпочели възможно най-скоро да се върнем към обичайните методи на работа.

Въпросите зададе: Кристиян Янев